

יהודי הולנד בגטו טרזיינשטאט - ד"ר מרגלית שלאין

יהודי הולנד שגורשו לטרזיינשטאט בשנים 1943 ו-1944, היוו את הקבוצה הרביעית בגודלה מבין אסירי במחנה, לאחר יהודי צ'כיה (הפרוטקטוראט) ויהודי גרמניה ואוסטריה. הם היו קבוצה הטרוגנית, שמנתה כ-5,000 נפשות, מספר שהיווה רק חלק קטן מיהדות הולנד (פחות מ-5%), שעמדו בקטגוריות הרבות של "יהודים בעלי זכויות", שאושרו על ידי אייכמן להישלח "למחנה המועדף" טרזיינשטאט.

רובם המכריע היו יהודים גרמנים והולנדים מיוחסים: נכי מלחמת ויהודים בעלי אותות הצטיינות במלחמת העולם הראשונה ובכללם נשים שעוטרו בשל שירותן כאחיות עם בני משפחותיהם, שהיגרו להולנד לאחר עליית הנאצים לשלטון מגרמניה ומאוסטריה להולנד; בני זוג יהודיים שנישאו בנישואין מעורבים לגרמנים; ילדי בני זוג של אסירים שכבר גורשו לטרזיינשטאט; ו-150 יהודים חברי המפלגה הנאצית בהולנד; כמו כן היו נוצרים פרוטסטנטים ממוצא יהודי או יהודים שנטבלו לנצרות וזכו להגנתם של הכנסיות ההולנדיות הגדולות הפרוטסטנטית והרפורמית ושל הכנסיות הקלוויניסטית והקתולית. 300 יהודים פורטוגליים, "המיוחסים", חברי הקהילה הספרדית-פורטוגזית-ישראלית בהולנד; 50 אנשים מ"קבוצת הפרש הכחול" שהשתייכו לתנועת אמנות באקספרסיוניזם הגרמני. קבוצת ברנוולד - 650 יהודים שנבחרו הודות לשירותם היוצא דופן למדינה ההולנדית ולתרבותה: למשל, נשיא הצלב-האדום ההולנדי, סגן-מושל אינדונזיה ההולנדית, מדענים, אינטלקטואלים אמנים, רופאים, תעשיינים ואחרים, שהובאו בינואר 1943 לכפר ברנוולד בהולנד כבני חסות של פרדריקס, מנכ"ל משרד הפנים ההולנדי דאז וב-4 בספטמבר 1944 הועברו לטרזיינשטאט. למעלה ממחציתם היו יהודים ממוצא גרמני. הם היו מוגנים משילוח מטרזיינשטאט עד לשחרור.

רוב המגורשים הגיעו ממחנה המעבר וסטרבורק בהולנד אך גם ממחנה ברגן-בלזן בגרמניה, זאת כאשר מרבית יהודי הולנד גורשו במישרין למחנות ההשמדה סוביבור ואשוויץ.

4,924 יהודים הגיעו מהולנד לטרזיינשטאט ב-8 משלוחים:

1. ב-22 באפריל 1943 משלוח XXIV/1 מאמסטרדם עם 297 אסירים שרובם היו יהודים גרמנים.
2. ב-20 בינואר 1944 משלוח XXIV / 2 מווסטרבורק, עם 872 אסירים.
3. ב-27 בינואר 1944 משלוח XXIV/3 בקרונות משא מברגן-בלזן עם 283 אסירים, במצב קשה.
4. ב-26 בפברואר 1944 משלוח XXIV/4 מווסטרבורק עם 809 אסירים.
5. ב-7 באפריל 1944 משלוח XXIV/5 מהולנד עם 289 אסירים.
6. ב-2 באוגוסט 1944 משלוח XXIV/6 מהולנד עם 223 אסירים.
7. ב-6 בספטמבר 1944, משלוח XXIV/7 מווסטרבורק עם 2,081 אסירים, הגדול ביותר שהגיע לטרזיינשטאט.

החיים בטרזיינשטאט

היהודים המגורשים מהולנד כללו אנשים מיוחסים בני נתינויות שונות, שגילו להוותם שגם "מהמחנה המועדף" טרזיינשטאט יוצאים משלוחים ל"מזרח". הגם שהאסירים הוותיקים בטרזיינשטאט ראו ביהודי הולנד קבוצה אחת, עם הגעתם לגטו נחלקו לשתי קבוצות משנה לפי ארץ מוצאם שכל אחת מהן הסתגלה באופן שונה לחיי המחנה. רוב "ההולנדים הגרמנים", שהיגרו להולנד מגרמניה ואוסטריה, היו בגיל מבוגר, ידעו גרמנית והיו מעורבים יותר בחיי המחנה ובעבודה בו. המצב היה שונה לגבי "ההולנדים ההולנדים" שרובם הגיעו כמשפחות שלמות. המשכילים שביניהם שידעו גרמנית יכלו להשתלב בקהילת האסירים אך עבור היהודים הבלתי משכילים, שלא ידעו גרמנית, החיים בטרזיינשטאט קשים יותר.

בינואר 1944, נדרשו המחלקות הטכניות ומחלקת הדיור בגטו לפנות במשך ארבעה ימים 3,300 נשים וילדים יוצאי צ'כיה שהתגוררו בקסרקטין המבורג, ולהעבירם לקסרקטינים האחרים שהיו צפופים ממילא. קסרקטין המבורג נוקה וחוטא והוכשר במהירות לקליטת המשלוחים שהגיעו מהולנד שנחשבו מועדפים. החדרים שהכינו להם היו מתאימים למספר קטן של אנשים ולא היו בהם מיטות בשתי קומות. העדפת יהודי הולנד והרעת התנאים של הנשים והילדים מצ'כיה גרמו לאיבה עמוקה בין היהודים הצ'כים לבין היהודים ההולנדים. לדברי סיכפריד ואן דן ברך, יהודי יוצא הולנד, הדבר גרם לצ'כים לנסות ל"סדר" אותם בכל הזדמנות, או להכפיש את שמם באוזני ראם, מפקד המחנה, בתלונות שהיו חסרות בסיס מציאותי, ויהודי הולנד הבחינו במרירות, שכל העבודות המועדפות היו בידי יהודי צ'כיה. בשל המאפיינים השונים של המגורשים מהולנד היה להם קושי להתאחד לקבוצה בעלת השפעה בגטו.

רוב ההורים מהולנד לא רצו להכניס את ילדיהם לבתי נוער ובתי ילדים ולכן רק ילדים מעטים שהגיעו במשלוחים מהולנד הוכנסו לבתי ילדים בגטו. באביב ובקיץ 1944 ארגן פרופ' יהודה פלאך, כיתות ובית ילדים ששפת הדיבור הייתה הולנדית, ל-100 ילדים הולנדים עד גיל 14, בקסרקטיני המבורג.

יהודי הולנד היו הקבוצה היחידה שלא קיבלה חבילות מזון מבחוץ, לכן הנהיג זקן-היהודים השלישי, ד"ר בנימין מורמלשטיין ארוחות מיוחדות לילדים ההולנדים, ודאג לבגדים לאותם ההולנדים שמטענם הוחרם.

ניצול יהודי הולנד למאמצי ההטעה של הגרמנים

המשלוח הראשון של יהודים מיוחסים מאמסטרדם, שרובם היו ילידי גרמניה, הגיעו בקרונות נוסעים, מכיוון שזייס-אינקוורט, נציב הרייך בהולנד, ראה בכך צעד תעמולתי, כאילו מדובר ב"העברת מגורים".

ב-20 בינואר 1944 צילמו הגרמנים הגעת משלוח יהודים מהולנד, שכלל אישים יידועי-שם בעולם ואת קבלתם על-ידי זקן-היהודים השני, ד"ר פאול אפשטיין, עבור סרט תעמולה נאצי שתכננו על טרזיינשטאט.

במסגרת "ייפוי" טרזיינשטאט לקראת ביקור משלחת הצלב-האדום הבינלאומי ב-23 ביוני 1944, ניתנה תשומת לב מיוחדת, לשיפור המגורים וחזיתות הבתים שהתגוררו בהם יהודים מדנמרק ומהולנד, שהיו בתחום מסלול הביקור, והמיוחסים ביניהם נבחרו על ידי הגרמנים לאחר מכן להשתתף בעל כורחם בסרט התעמולה שצולם בגטו בספטמבר 1944 "טרזיינשטאט – סרט תיעודי מאזור התיישבות יהודי".

ייצוג יהודי הולנד במועצת הזקנים של הגטו

בתחילת ספטמבר 1944 הגיע מווסטרבורק לטרזיינשטאט פרופ' ד"ר דוד כהן, אחד מראשי היודסה-ראט לשעבר בהולנד. הוא צורף למועצת-הזקנים, כנציג יהודי הולנד במועצה, אך לדברי ואן דן ברך, עובד לשעבר ביודסה-ראט, כהן התמקד בשלומם של אנשי חסדו והתעלם משאר יהודי הולנד בגטו, שנותרו כמקודם חסרי מגן.

בדצמבר 1944 נבחר פרופ' ד"ר אדוארד מוריץ מאירס, פרופסור באוניברסיטת לייזן, למועצת-הזקנים החמישית בטרזיינשטאט, לייצג את יהדות הולנד ופעל למענם.

3,010 יהודים הולנדים (61.5%) גורשו מטרזיינשטאט לאושוויץ.

169 מיהודי הולנד נפטרו בטרזיינשטאט

השחרור

433 מיהודי הולנד שמנו 286 נשים ו-147 גברים נבחרו לצאת במשלוח לחופש לשוויץ שיצא מטרזיינשטאט ב-5 בפברואר 1945.

ביום השחרור ב-8 במאי 1945 היו בטרזיינשטאט 1,295 יהודים מהולנד. בצירוף אלה שיצאו לשוויץ שרדו איפא בטרזיינשטאט 1,728 מתוך 4,924 (35%) מהמגורשים מהולנד, אחוז גבוה בהשוואה לאחוז הזעום של יהודי הולנד ששרדו באושוויץ (1.48%). יהודי הולנד יצאו את טרזיינשטאט בין ה-8-6 ביוני 1945 לפילזן ומשם נסעו להולנד. ואולם, חזרתם של "ההולנדים הגרמניים" נערמה בקשיים, מאחר שהיו מחוסרי אזרחות ולא יכלו לתבוע את שיבתם להולנד.